

se fokusira »ad hominem«. Jer, u nedostatku snage argumenata dobro dođu argumenti snage. A poznato je da samo istina oslobađa. Doista, autoritet istine neboriv je. A povijest najbolje razotkriva neprolaznu vrijednost autoriteta evandeoske istine.

Tonči Matulić

Damir Barbarić (prir.)

Zagonetka umjetnosti

Demetra, Zagreb 2003.

Zagonetka umjetnosti zbornik je koji sadrži devet tekstova koji se bave filozofskim razmatranjem umjetnosti. Zbornik je nastao kao rezultat simpozija održanog prošle godine u Varaždinu, a tiskala ga je zagrebačka kuća Demetra. Zbog mnogostrukosti zahvaćenih pojava i raznorodnosti horizonata izlaganja, zborniku nedostaje »kako tematska tako metoda jedinstvenost i cjelovitost«, smatra priređivač Damir Barbarić. No zbog iznimne kvalitete priloga, upotrebe različitog pojmovlja, te različitih metodskih postupaka, zbornik nedvojbeno u bitnome smislu uspijeva ocrtati mogućnosti i dosege umjetnosti današnjice, odnosno njezine kritičke filozofijske refleksije. On na precizan način postavlja pitanje: što je umjetnost danas i na koji način u današnjem svijetu možemo shvatiti njezinu bit? Je li ona još uvijek samo »stvar prošlosti«, kako nas je poučio Hegel, ili se pak u 21. stoljeću možemo nadati sveopćem »estetiziranju« cjeline života? Tema je tim zanimljivija jer se radi o rastućem interesu za pitanje umjetnosti kojemu svakodnevno svjedočimo u brojnim raspravama što zaokupljaju intelektualni svijet još od prve polovine 20. st., pa sve do danas. U našoj sredini vrijedi izdvojiti temat o izazovima umjetnosti, izašao u ovogodišnjem broju *Europskog glasnika*.

Ono po čemu se ovaj zbornik razlikuje od sličnih pokušaja iscertavanja predjela suvremene estetike i kulturološke analize upravo je težnja da se umjesto o estetskoj strani umjetničkih djela i njihovoj medijskoj prezentnosti progovori o navlastitoj naravi umjetnosti, tj. o promišljanju biti same umjetnosti, koja na dublji i filozofski relevantniji način istražuje njezine ontološke i religijske korijene, a ne samo »društvene« ili »kulturne« uvjete nastanka. Upravo zbog toga ovaj zbornik zainteresiranom i obrazovanim čitateljstvu može biti zanimljiv i poticajan; ostali, manje

upućeni u filozofijske refleksije o tom pojmu smatrat će ga nedovoljno aktualnim, ili pak suviše stručnom literaturom.

Najzanimljiviji i najpoticajniji prilog u zborniku jest tekst Milana Galovića »Umjetnost kao događanje svijeta«. U njemu autor govori o ontološkom statusu umjetnosti i načinima njezina konstruiranja i objavljivanja u svijetu i religiji, stavljajući naglasak na epohalno-povijesni karakter umjetnosti. Ispravno smatrajući kako jedino filozofija ima mogućnost i pravo postavljanja pitanja što je uopće umjetnost (i to u epohi u kojoj umjetnost uopće ima metafizičku bit), Galović cijeloj problematici prilazi u kontekstu umjetnosti kao mitskog susreta s bogovima, dakle kao nečemu što u izvornom smislu zaobilazi pomodne i neproduktivne rasprave o njezinu društvenom značaju ili reproduktivnosti. On se vraća na same izvore umjetnosti, videći u njoj granično područje između mitskog, religijskog i metafizičkog povijesnog svijeta, te shodno tome umjetnost smatra jedinom poveznicom između spomenutih sfera. U vrlo detaljnoj, filozofski nadahnutoj, te stilski elegantnoj raspravi Galović dokazuje kako je umjetnost danas izgubila kontakt s mogućim temeljem svijeta, te joj upravo stoga u današnjem »interepohalnom intermezzu« ne uspijeva iz umjetničke zbilje otvoriti povijesni svijet. Drugi tekst koji u sličnom horizontu predstavlja solidan misaoni doprinos ovoj problematici prilog je Damira Barbarića, koji razmatra filozofijski nazor u umjetnosti, odnosno kreće se na tragu ontološkog razumijevanja i tumačenja same njezine biti. Ivan Koprak, pak, iz teološke perspektive govori o umjetnosti u kršćanskoj kulturi, tj. o slikovnoj umjetnosti u kršćanstvu.

Od priloga što se referiraju na recentnije teme i noviju literaturu izdvaja se tekst Andree Zlatar, koja iz kulturalno-sociološke perspektive analizira grad kao produkcijsko središte umjetnosti i centar kulturne razmjene, referirajući se na Baudelairov pojam 'flâneura'; Nadežda Čačinović, pak, na sličan način govori o povijesti percepcije i odrednicama vizualne kulture u razdoblju suvremenih tehnologija proizvodnja slika.

Ozren Žunec polazi od pretpostavke da se danas nalazimo u epohi vremena, a ne prosatora, te na filozofski način promišlja arhitekturu koja kroz prostor uvijek nužno govori i o nekom vremenu. Sibila Petlevski razmatra jezik glume, a Ljiljana Filipović očekivano se bavi psihoanalitičkim čitanjem mita o Edipu. Tekst kojeg svakako valja preporučiti, uz već spomenuti Galovićev, esej je Žarka Paića o avangardi i ikonoklazmu. U njemu Paić raz-

matra iščeznuće slike u današnjem svijetu i dramatičan obrat iz estetike umjetničkog djela ka estetiци događaja, čime ponavlja trendovske teze kako je mjesto događaja nove slikovnosti svijeta postalo simulacrum, čime predstavlja radikalnan rez s dotadašnjom tradicijom.

Zaključno govoreći, zbornik *Zagonetka umjetnosti* samu umjetnost ne ostavlja zagonetnom: tekstovi u njemu sabrani jednoznačni su u tezi kako je umjetnost mnogo više od proizvodnje »estetskih objekata« ili estetiziranja takozvanog »svijeta života«. Filozofska refleksija o umjetnosti nadilazi pomodne interpretacije. Svjesna činjenice da nije u stanju rekonstruirati djela koja su izgubila svoj navlastiti povijesni svijet, ona se trudi da u taj svijet barem pronikne i sudjeluje u njegovu događanju. Upravo zbog toga, ovaj zbornik zavrijeđuje pozornost čitanja i sudjelovanja u mogućem dijalogu o ontološkom statusu umjetnosti danas.

Tonči Valentić

Robert Josef Kozljanić

Ernesto Grassi – Leben und Denken

Wilhelm Fink Verlag, München
2003.

O stotoj obljetnici rođenja jednoga od najzanimljivijih mislilaca 20. stoljeća, Ernesta Grassija (1902.-1991.), dugogodišnjeg profesora na Institutu za filozofiju i duhovnu povijest humanizma Sveučilišta u Münchenu (a valja reći i jednog od češćih gostujućih profesora na Filozofskom fakultetu u Zagrebu), objavio je njegov suradnik Robert Josef Kozljanić monografiju posvećenu životu i djelu toga višestruko značajnog filozofa. Na nepunih 119 stranica autor sintetički prezentira sve najvažnije aspekte Grassijeva djela.

Grassijevom je smrću, tvrdi autor u prvoj rečenici knjige, umro jedan od posljednjih velikih mislilaca 20. stoljeća, a tvrdnju o Grassijevoj veličini obrazlaže njegovom sposobnošću i odvažnošću »velikoga« mišljenja, osjećanja i posredovanja. Ostaje nejasno što bi to *veliko* zapravo trebalo značiti; no, knjiga, promatra li se u cjelini, predstavlja (većim dijelom implicitan, tek ponekad i izričit) pokušaj razjašnjenja ovoga nimalo jasnog termina.

Nakon uvodnog poglavlja, u kojemu Kozljanić na temelju Grassijeva samoprikazivanja rekonstruira životopis talijanskog filozofa koji je veći dio svojega života proveo u Njemačkoj (od posljediplomskih studija kod Schelera, N. Hartmanna, Jaspersa i Heideggera, preko gostujućih profesura u Freiburgu i Berlinu, pa do stalne profesure u Münchenu), posvetivši pritom osobitu pozornost Grassijevoj prepisci s Gajom Petrovićem, slijede poglavlja posvećena Grassijevoj filozofiji: »Nagovor izvornoga: Grassijeva živa filozofija«; »Putovanje bez dolaska: Grassijev filozofijski život«; »Humanizam: umjetnički, filozofijski, egzistencijalan ili bitak misleći? Grassi i Heidegger«; te zaključno poglavlje »Grassi: filozof egzistencije, humanist, filozof života?«.

Taj, središnji dio svoje knjige autor započinje propitivanjem okvirnih uvjeta interpretacije Grassijeve filozofije. Mora se, smatra on, početi od Grassijeva razumijevanja humanističke tradicije, u kojoj razumjeti riječ znači razviti samu ljudsku bit, budući da je riječ u toj tradiciji čovjekov odredbeni moment. Bilo da se radi o riječi u filozofijskom, bilo u pjesničko-stvaralačkom, bilo pak u politički-djelatnom iskazu, u njoj se uvijek izražava ono izvorno, bitak sam. Isključivo se u procesualnom interpretacijskom pristupu može dospjeti do dubljeg razumijevanja Grassijeva filozofiranja, koje je obilježeno i time da ključni termini (poput nagovora izvornosti, prazbiljnosti, predzbiljnosti, objektivnoga, objektivne transcendencije, praprirode, praživota, itd.) nisu fiksirani, već stalno dobivaju nova značenja. Stoga se ti pomaci značenja ne mogu uzimati u strogo logičkom smislu, nego se moraju tumačiti na razini metafore. Upravo je stoga pojam *metapherein*, koji se odnosi na upućujući govor i mišljenje, postao središnjim pojmom Grassijeve kasne filozofije (posljednjih dvadesetak godina njegova stvaralaštva obilježeno je središnjošću tog pojma). Taj primat metafore za Kozljanića implicira nužnost kontekstualnog tumačenja značenja svakog od Grassijevih termina. Samo je tako moguće primjereno zahvaćanje te rapsodično-situativne terminologije i njezina kompatibilnost s drugim filozofijskim diskursima.

Drugi je ključan Grassijev pojam *légein*, koji proizlazi iz Grassijeva sučeljavanja s Heideggerom. Odatle izveden logos zadobiva u Grassijevoj filozofiji bitno procesualno značenje, odnosi se na proces, čin kojim čovjek dopijeva do onoga izvornog. Upravo u svrhu naglašavanja procesualnog karaktera toga ljudskog prisvajanja izvornosti, Grassi daje